

САНКЦІЇ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ**SANCTIONS FOR CRIMINAL OFFENSES AGAINST PUBLIC OFFICIALS****Боровик А.В., к.ю.н., доцент,
віце-президент з наукової роботи***Науково-дослідний інститут публічного права*

У статті встановлено, що ефективна реалізація кримінальної відповідальності за посягання на представників влади (ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України) не можлива без науково-обґрунтованих санкцій.

У посяганнях на представників влади, підстави кримінальної відповідальності за які встановлено у ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України, міститься 22 санкції, 20 (90,1 %) з яких є різними, що свідчить про відсутність певної системності у їх побудові санкції, зокрема їх типовість.

Виявлено недоліки конструювання санкцій. Зокрема встановлено не лише непропорційність тяжких злочинів до інших деліктів за характером та ступенем тяжкості, але й порушення правил конструювання санкцій, що полягає у переході нетяжких злочинів у категорію особливої тяжкості оминаючи категорію тяжких. Звернено увагу на недоліки досліджуваних санкцій пов'язані з такими покараннями як штраф, виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Розкрито певні взаємозв'язки між пробаційним наглядом, обмеженням та позбавлення волі на певний строк у досліджуваних санкціях.

На підставі аналізу санкцій кримінально-правових норм, що забезпечують кримінально-правову охорону представників влади, зроблено висновок про безсистемність, а у певних випадках алогічність та необґрунтованість видів та розмірів покарань за ці делікти. Водночас виокремлено два рівні удосконалення санкцій за кримінальні правопорушення проти представників влади: 1) тактичний, що полягає у виявленні індивідуальних недоліків санкцій ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України та розробленні пропозицій щодо їх усунення; 2) стратегічний, що полягає у системному удосконаленні санкцій досліджуваних деліктів в контексті усєї системи кримінально-правових санкцій Особливої частини КК України, зокрема шляхом розроблення типів санкцій.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; реалізація кримінальної відповідальності; посягання на представників влади; санкція; покарання; штраф; пробаційний нагляд; обмеження волі; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; позбавлення волі на певний строк.

The article establishes that effective implementation of criminal liability for attacks on government officials (Articles 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 of the Criminal Code of Ukraine) is not possible without scientifically based sanctions. The attacks on public officials, the grounds for criminal liability for which are established in Articles 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 of the CC of Ukraine, contain 22 sanctions, 20 (90.1%) of which are different, which indicates the lack of certain consistency in their construction, in particular, their typicality. Shortcomings in the design of sanctions has been identified in the article. In particular, the author establishes not only the disproportionality of serious crimes to other torts by nature and severity, but also the violation of the rules of sanctions design, which consists in the transfer of non-serious crimes to the category of special gravity, bypassing the category of serious crimes. Attention is drawn to the shortcomings of the sanctions under study related to such penalties as fines, correctional labor, deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities. Certain interrelationships between probationary supervision, restriction and imprisonment for a certain period of time in the sanctions under study are revealed. Based on the analysis of the sanctions of criminal law provisions providing for criminal legal protection of public officials, the author concludes that the types and amounts of penalties for these torts are unsystematic, and in some cases illogical and unreasonable. At the same time, the author distinguishes two levels of improvement of sanctions for criminal offenses against public officials: 1) Tactical, which consists in identifying individual shortcomings of the sanctions under Articles 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 of the CC of Ukraine and developing proposals for their elimination; 2) Strategic, which consists in systemic improvement of the sanctions for the torts under study in the context of the entire system of criminal sanctions of the Special Part of the CC of Ukraine, in particular, by developing model sanctions.

Key words: criminal offense; realization of criminal liability; encroachment on representatives of authority; sanction; punishment; fine; probationary supervision; restriction of liberty; deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities; imprisonment for a certain term.

Постановка проблеми. Важливе місце у дослідженні кримінальних правопорушень проти представників влади посідають питання реалізації кримінальної відповідальності за ці кримінально протиправні діяння. Саме від результатів реалізації кримінальної відповідальності залежить ефективність застосування досліджуваних кримінально-правових заборон. У межах реалізації кримінальної відповідальності відбувається безпосередній вплив на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, від якого залежить її виправлення, а відтак і вірогідність вчинення нею в подальшому кримінально протиправних діянь. Тому в цьому процесі слід максимально враховувати усі особливості кримінально-правових інструментів, що застосовуються до суб'єкта кримінального правопорушення.

Кримінальна відповідальність, як слушно зауважує О. О. Дудоров, це особливий кримінально-правовий інститут, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин і який полягає у здійснюваному судом в обвинувальному вирокі осуді порушника кримінально-правової заборони та, як правило, у застосуванні щодо

нього заходів кримінально-правового впливу [1, с. 91]. Проблематика кримінальної відповідальності та її реалізація, на переконання І. Г. Богатирьова та А. В. Савченка відносяться до найскладніших у теорії кримінального права України [2, с. 136].

Має рацію В. В. Бабаніна в тому, що реалізація кримінальної відповідальності відбувається в межах відповідного механізму, який входить до механізму реалізації кримінального законодавства [3, с. 30, 296]. На думку Є. Д. Скулиша та І. І. Митрофанова механізм реалізації кримінальної відповідальності – це певний набір своєрідних елементів, що закономірно беруть участь у впровадженні приписів реалізованої кримінально-правової норми в конкретні правовідносини, у досягненні вказаного в ній результату, а також у застосуванні кримінально-правового засобу впливу, через який реалізується кримінально-правова відповідальність для досягнення її мети та завдань закону України про кримінальну відповідальність, до особи, яка визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення [4, с. 119].

Термін «реалізація кримінальної відповідальності» неодноразово вживали у своїх дослідженнях інші вчені [5; 6], не розкриваючи його змісту.

Реалізація кримінальної відповідальності – здійснення кримінальної відповідальності, її настання, втілення у життя [7, с. 42]. Реалізацію кримінальної відповідальності визнають однією із стадій кримінальної відповідальності [8, с. 283; 9, с. 13; 10, с. 165-168]. Водночас ефективна реалізація кримінальної відповідальності за посягання на представників влади не можлива без науково-обґрунтованих санкцій. Саме кримінально-правові санкції є основною застосування різних форм реалізації кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за посягання на представників влади знайшли відображення у працях Г. Є. Болдаря, В. П. Беленка, Л. П. Брич, А. С. Габуди, Н. О. Гурорової, Ю. П. Дзюби, Л. В. Дороша, О. О. Дудорова, О. В. Зайцева, І. М. Залялової, О. О. Кашкарова, В. А. Клименка, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого та інших. Водночас низка питань у цій сфері залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними, а тому потребують подальших наукових розвідок.

Мета статті полягає у визначенні якості побудови санкцій ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України.

Виклад основного матеріалу. Під час конструювання санкцій статей, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на представників влади, необхідно забезпечити дотримання принципів їх побудови. Серед таких принципів Н. А. Орловська називає принципи системності, законності, доцільності, гуманізму, рівності, ефективності, урахування вимог міжнародно-правових актів і Конституції України. До принципів, що характеризують побудову санкцій певного виду, для примусових санкцій авторка відносить відносне ранжування видів покарання, відповідність типовій санкції, відносну визначеність [11, с. 26].

Має рацію М. Г. Корабель в тому, що санкція обов'язково має бути адекватною, справедливою, тобто величина санкції кримінально-правової норми повинна перебувати в прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, та узгоджуватися з іншими санкціями [12].

З метою з'ясування питання про те, наскільки санкції кримінально-правових норм, встановлених у ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України, відповідають зазначеним принципам та вимогам, необхідно провести їх аналіз, порівняння, вивчити погляди вчених.

Передусім слід відмітити, що окремі вчені вважають зазначені санкції не достатньо якісними. Наприклад, В. Г. Кондратов висловив припущення, що наразі санкції за кримінальних правопорушень проти працівників правоохоронних органів не в повній мірі захищають правоохоронців від протиправного посягання, про що свідчить негативна державна статистика та судова практика [13, с. 133].

В. І. Осадчий зауважує, що за посягання на діяльність працівників, правоохоронних, судових органів, захисника чи представника особи в КК України слід передбачити однакові види і розміри покарання, причому більш суворіші, ніж за аналогічні посягання, вчинені щодо інших осіб [14, с. 276].

А. К. Мирошніченко стверджує, що аналіз санкцій ст. 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК України показує, що загалом вони відповідають основним вимогам, визначеним у Загальній частині КК України, зокрема тяжкості вчиненого злочину. Однак, на його погляд, проблема співрозмірності санкцій, їх погодженості між собою полягає в тому, щоб кожна конкретна санкція не тільки відобра-

жала характер і ступінь суспільної небезпеки діяння, але й узгоджувалася із санкціями за інші злочини [15, с. 239].

І. І. Давидович встановила, що окремі санкції, передбачені за злочинні посягання на представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок, хоча і виглядають як альтернативні, проте передбачають невдалий набір покарань. Це може призвести до фактичної ситуації, коли суд буде обмежений можливістю обрати лише один вид покарання в силу того, що інші не можуть бути застосовані до конкретної особи (у зв'язку з її неповноліттям, непрацездатністю, наявністю дитини тощо) [16, с. 218].

М. В. Сийпюкі, Я. М. Нитка переконані, що обґрунтованість санкцій норм чинного КК України не може бути визнана задовільною. Зокрема, не відповідають принципам побудови кримінально-правових санкцій такі санкції статей, що передбачають відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у сфері охоронної діяльності: ч. 2 ст. 342 КК України – щодо розміру основного покарання у вигляді штрафу, ч. 3 ст. 342 КК України – щодо строку основного покарання у вигляді обмеження волі [17].

Таким чином чимало вчених висуває гіпотезу про недоліки в конструюванні санкцій ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України. Тому проаналізуємо їх детальніше.

Варто передусім порівняти санкції в досліджуваних деліктах між собою та проаналізувати ступінь суспільної небезпеки відповідних кримінальних правопорушень.

Серед 22 санкції за посягання на представників влади 20 (90,1 %) є різними за видами та мірами покарань. Тотожними є лише санкції ст. 351-1, 351-2 КК України (вчинене карється штрафом від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк) та ч. 2 ст. 345, ч. 1 ст. 346 КК України (вчинене карється обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк). Відтак про певну системність у побудові санкції за кримінальні правопорушення проти представників влади чи їх типовість говорити складно.

За характером та ступенем суспільної небезпеки від найбільш небезпечних до найменш небезпечних статті, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на представників влади, можна розташувати так:

- 1) ст. 348 КК України (вчинене карється позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі);
- 2) ст. 349 КК України (вчинене карється позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років);
- 3) ч. 2 ст. 347 КК України (вчинене карється позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років), ч. 4 ст. 345 КК України (вчинене карється позбавленням волі на строк від семи до чотирнадцяти років);
- 4) ч. 3 ст. 346 КК України (вчинене карється позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років);
- 5) ч. 3 ст. 345 КК України (вчинене карється позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років);
- 6) ч. 2 ст. 346 КК України (вчинене карється позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років);
- 7) ч. 3 ст. 342 КК України (вчинене карється обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років);
- 8) ч. 2 ст. 345, ч. 1 ст. 346 КК України (вчинене карється обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк);
- 9) ч. 2 ст. 342 КК України (вчинене карється штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до двох років);

Санкції ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України

Частина статті	Покарання							Ступінь тяжкості
	Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	Штраф	Виправні роботи	Пробаційний нагляд	Обмеження волі	Позбавлення волі	Довічне позбавлення волі	
ст. 348						від 9 р. до 15 р.	довічне позбавлення волі	Особливо тяжкий злочин
ст. 349						від 8 р. до 15 р.		Особливо тяжкий злочин
ч. 2 ст. 347						від 6 р. до 15 р.		Особливо тяжкий злочин
ч. 4 ст. 345						від 7 р. до 14 р.		Особливо тяжкий злочин
ч. 3 ст. 346						від 7 р. до 12 р.		Особливо тяжкий злочин
ч. 3 ст. 345						від 5 р. до 12 р.		Особливо тяжкий злочин
ч. 2 ст. 346						від 4 р. до 7 р.		Тяжкий злочин
ч. 3 ст. 342					до 5 р.	від 2 р. до 5 р.		Нетяжкий злочин
ч. 2 ст. 345					до 5 р.	до 5 р.		Нетяжкий злочин
ч. 1 ст. 346					до 5 р.	до 5 р.		Нетяжкий злочин
ч. 2 ст. 342		від 1000 до 4000 НМДГ		до 4 р.	до 4 р.	до 2 р.		Нетяжкий злочин
ч. 1 ст. 345			до 2 р.	до 3 р.	до 3 р.	до 3 р.		Нетяжкий злочин
ч. 2 ст. 344	до 3 р. (або без такого)	від 300 до 500 НМДГ			до 3 р.	до 3 р.		Нетяжкий злочин
ч. 1 ст. 344		від 200 до 300 НМДГ		до 2 р.	до 2 р.	до 2 р.		Нетяжкий злочин
ч. 1 ст. 347		від 1000 до 4000 НМДГ		до 5 р.	до 5 р.			Нетяжкий злочин
ч. 2 ст. 351	до 3 р.	від 2000 до 3000 НМДГ		до 5 р.	до 5 р.			Крим. проступок
ч. 2 ст. 343	до 5 р.			до 4 р.	до 4 р.			Крим. проступок
ч. 1 ст. 351		від 1000 до 2000 НМДГ		до 3 р.	до 3 р.			Крим. проступок
ч. 1 ст. 342		від 1000 до 2000 НМДГ	до 2 р.	до 3 р.	до 3 р.			Крим. проступок
ст. 351-1		від 100 до 1000 НМДГ		до 3 р.	до 3 р.			Крим. проступок
ст. 351-2		від 100 до 1000 НМДГ		до 3 р.	до 3 р.			Крим. проступок
ч. 1 ст. 343		до 100 НМДГ	до 1 р.	до 3 р.				Крим. проступок

10) ч. 1 ст. 345 КК України (вчинене карається виправними роботами на строк до двох років або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк);

11) ч. 2 ст. 344 КК України (вчинене карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого);

12) ч. 1 ст. 344 КК України (вчинене карається штрафом від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк);

13) ч. 1 ст. 347 КК України (вчинене карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк);

14) ч. 2 ст. 351 КК України (вчинене карається штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років);

15) ч. 2 ст. 343 КК України (вчинене карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або пробаційним наглядом на строк до чотирьох років, або обмеженням волі на той самий строк);

16) ч. 1 ст. 351 КК України (вчинене карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк);

17) ч. 1 ст. 342 КК України (вчинене карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк);

18) ст. 351-1, 351-2 КК України (вчинене карається штрафом від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк);

19) ч. 1 ст. 343 КК України (вчинене карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або пробаційним наглядом на строк до трьох років).

У певних випадках складно визначити, яка санкція суворіша. Наприклад, у санкції ч. 2 ст. 347 КК України

мінімальна межа позбавлення волі складає шість років, а в санкції ч. 4 ст. 345 КК України – сім років. Відтак за мінімальною межею цього покарання суворішою є санкція ч. 4 ст. 345 КК України. Однак, якщо порівнювати максимальні межі позбавлення волі у санкціях цих статей, то можна стверджувати протилежне: суворіше карається діяння, передбачене ч. 2 ст. 347 КК України (до п'ятнадцяти років), тоді як максимальна межа санкції за ч. 4 ст. 345 КК України на один рік менша (чотирнадцять років).

Аналіз зазначених санкцій дає підстави стверджувати, що серед посягань на представників влади 7 (31,8 %) кримінальних проступків, 8 (36,4 %) нетяжких злочинів, 1 (4,5 %) тяжкий злочин і 6 (27,3 %) особливо тяжких злочинів. Відтак щонайменше вбачається непропорційність тяжких злочинів до інших деліктів за характером та ступенем тяжкості. У певних випадках нетяжкий злочин переходить у категорію особливої тяжкості оминаючи категорію тяжких, що також є порушенням правил конструювання санкцій. Тому безсистемність, алогічність та необґрунтованість санкцій за посягання на представників влади очевидна.

Під час конструювання досліджуваних санкцій найчастіше використовують: обмеження волі (у 63,6 % санкцій), позбавлення волі на певний строк (у 50 % санкцій), пробаційний нагляд (у 50 % санкцій), штраф (у 45,4 % санкцій), рідше – виправні роботи (у 13,6 % санкцій), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у 13,6 % санкцій), довічне позбавлення волі (у 4,5 % санкцій).

Таблиця 2

Покарання за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України

Статті КК України	Види покарань						
	штраф	позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	виправні роботи	пробаційний нагляд	обмеження волі	позбавлення волі на певний строк	довічне позбавлення волі
ч. 1 ст. 342	+		+	+	+		
ч. 2 ст. 342	+			+	+	+	
ч. 3 ст. 342					+	+	
ч. 1 ст. 343	+		+	+			
ч. 2 ст. 343		+		+	+		
ч. 1 ст. 344	+			+	+	+	
ч. 2 ст. 344	+	+			+	+	
ч. 1 ст. 345			+	+	+	+	
ч. 2 ст. 345					+	+	
ч. 3 ст. 345						+	
ч. 4 ст. 345						+	
ч. 1 ст. 346					+	+	
ч. 2 ст. 346						+	
ч. 3 ст. 346						+	
ч. 1 ст. 347	+			+	+		
ч. 2 ст. 347						+	
ст. 348						+	+
ст. 349						+	
ч. 1 ст. 351	+			+	+		
ч. 2 ст. 351	+	+		+	+		
ст. 351-1	+			+	+		
ст. 351-2	+			+	+		

16 (72,7 %) санкцій є альтернативним та 6 (27,3 %) безальтернативними. Серед альтернативних 4 (18,2 %) санкції містять 2 види покарань, 6 (27,3 %) санкцій – 3 види покарань та 6 (27,3 %) санкцій – 4 види покарань. 6 (27,3 %) безальтернативних санкцій містять єдине покарання – позбавлення волі на певний строк.

Аналіз такого покарання як **штраф** у санкціях досліджуваних кримінально-правових заборон дозволяє сформулювати певні висновки, зокрема демонструє низку проблемних питань, пов'язаних із цим заходом кримінально-правового характеру.

По-перше, порівняння розмірів штрафу дає підстави стверджувати, що найменш суворо можуть каратися кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 343 КК України (до 100 НМДГ), ч. 1 ст. 344 КК України (від 200 до 300 НМДГ), ч. 2 ст. 344 КК України (від 300 до 500 НМДГ), а найбільш суворо – кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 342 КК України та ч. 1 ст. 347 КК України (від 1000 до 4000 НМДГ), ч. 2 ст. 351 КК України (від 2000 до 3000 НМДГ).

Якщо мінімальний розмір штрафу становить декілька десятків НМДГ (наприклад, 30 НМДГ в ч. 1 ст. 343 КК України), то максимальний – декілька тисяч НМДГ (наприклад, 4000 НМДГ в ч. 2 ст. 342 КК України, ч. 1 ст. 347 КК України).

По-друге, мінімальні та максимальні розміри цього покарання у певних випадках є необґрунтованими. Якщо мінімальний розмір штрафу за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України) починається від 1000 НМДГ, то розміри штрафу за перешкодження діяльності органу державного фінансового контролю, Рахункової палати, члена Рахункової палати та перешкодження діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-1, ст. 351-2 КК України) становлять від 100 до 1000 НМДГ. Мінімальна межа штрафу за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 351-1, 351-2 КК України, в десять разів менша за аналогічну межу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України. Натомість максимальна межа лише в двічі менша. Мінімальні межі цього покарання в різних частинах статей, як правило, відрізняються (наприклад, в ч. 1, 2 ст. 344, ч. 1, 2 ст. 351 КК України), однак в певних випадках мінімальні межі штрафу в ч. 1 і ч. 2 певної статті однакові (наприклад, у ч. 1, 2 ст. 342 КК України).

По-третє, необґрунтованість вбачається і в діапазонах (різниця між мінімальною та максимальною межею) цього покарання. Він коливається в межах від 70 НМДГ в ч. 1 ст. 343 КК України до 3000 НМДГ в ч. 2 ст. 342 та ч. 1 ст. 347 КК України. Незрозуміло чому діапазон штрафу в ч. 1 ст. 342 КК України становить 1000 НМДГ, а в ч. 2 цієї ж статті – 3000 НМДГ. Натомість діапазон штрафу в ч. 1 та 2 ст. 351 КК України однаковий – 1000 НМДГ.

По-четверте, окремі санкції статей, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на представників влади, потребують розширення за рахунок цього покарання. Зокрема незрозуміло, чому кваліфікований склад втручання у діяльність державного діяча (ч. 2 ст. 344 КК України) містить таке покарання, а кваліфікований склад втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ч. 2 ст. 343 КК України) – ні. Невипадково вчені неодноразово звертали увагу на необхідність додати це покарання і в санкцію ст. 345 КК України [18, с. 274; 19, с. 100].

Аналіз такого покарання як **позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю** у санкціях досліджуваних статей спонукає до певних міркувань. По-перше, незрозуміло чому це покарання у ч. 2 ст. 343 та ч. 2 ст. 351 КК України є обов'язковим,

а в ч. 2 ст. 344 КК України – факультативним. Необґрунтованість позиції законодавця очевидна, оскільки втручання у діяльність державного діяча визнається більш небезпечним деліктом, порівняно з втручанням в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця. По-друге, чим обумовлена максимальна межа цього покарання: чому в одному випадку (ч. 2 ст. 343 КК України) йдеться про призначення цього покарання на строк до 5 років як основного покарання, а у двох випадках (ч. 2 ст. 344 КК України) – на строк до 3 років як додаткового покарання. По-третє, не зрозуміло чому в одних випадках вчинення посягань на представників влади службовою особою може каратися додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 343, ч. 2 ст. 344, ч. 2 ст. 351 КК України), а в інших складах подібних деліктів – ні (наприклад, в ч. 1 ст. 351, ст. 351-1 КК України).

Таке покарання як **виправні роботи** є одним з найменш поширених у санкціях досліджуваних статей. Щодо двох деліктів (ч. 1 ст. 342, ч. 1 ст. 345 КК України) визначена максимальна межа цього покарання (до двох років), що очевидно не дає можливості призначити виправні роботи в наступних частинах відповідних статей. Водночас оскільки це покарання на строк до одного року може бути призначене за ч. 1 ст. 343 КК України, то логічно, що на строк до двох років його можливо було б варто передбачити в санкції ч. 1 ст. 344 КК України, адже у цих статтях йдеться про тотожні діяння, однак різних потерпілих.

У результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 року санкції низки статей, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на представників влади, доповнено таким покаранням як пробаційний нагляд. У ч. 1, 2 ст. 342, ч. 1, 2 ст. 343, ч. 1 ст. 344, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 347, ч. 1, 2 ст. 351, ст. 351-1, ст. 351-2 КК України це відбулося шляхом заміни арешту пробаційним наглядом [20].

Між пробаційним наглядом, обмеженням та позбавлення волі на певний строк у досліджуваних санкціях існують певні взаємозв'язки.

Важливо відмітити, що в усіх випадках, коли пробаційний нагляд встановлено з обмеженням волі, максимальні строки обох покарань тотожні. Пробаційний нагляд здебільшого встановлюється разом з обмеження волі. Тобто пробаційний нагляд зазвичай поєднується з обмеженням волі. Виключення становить лише санкція ч. 1 ст. 343 КК України, де є пробаційний нагляд, однак відсутнє обмеження волі. Однак обмеження волі без пробаційного нагляду має місце у чотирьох випадках (ч. 3 ст. 342, ч. 2 ст. 344, ч. 2 ст. 345, ч. 1 ст. 346 КК України).

У більшості досліджуваних санкцій, що містять такі покарання як обмеження та позбавлення волі, максимальні строки цих покарань однакові.

У двох випадках (ч. 1 ст. 344, ч. 1 ст. 345 КК України) однаковими є максимальні межі відразу трьох покарань – пробаційного нагляду, обмеження волі та позбавлення волі.

Позбавлення волі за окремі делікти є безальтернативним покаранням, різниця між максимальною і мінімальною межею якого коливається в межах від 3 до 9 років, що в певних випадках видається недостатньо обґрунтованим. Має рацію Н. А. Орловська в тому, що надмірні розриви в межах покарання запобігають формуванню єдиної судової практики у конкретних справах і одночасно створюють загрозу зловживання судами своїми повноваженнями [21, с. 207].

Варто погодитися і з Ю. Шуляк в тому, що чинне кримінальне законодавство потребує змін і доповнень, спря-

мованих на розширення санкцій, що передбачають альтернативні позбавленню волі види покарань та на скорочення санкцій, що передбачають покарання, пов'язані з ізоляцією засудженого від суспільства. Вітчизняному законодавцю більшу увагу при формуванні та наповненні санкцій у законодавчій діяльності слід звертати на такі покарання, як штраф, обмеження волі, громадські роботи, арешт. Саме ці види покарання можуть у повному обсязі компенсувати короткострокове позбавлення волі та сприятимуть удосконаленню санкцій статей Особливої частини КК [22, с. 48].

Вказане свідчить про те, що розміри та види покарання в санкціях статей, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на представників влади, потребують суттєвого корегування. Якісно проблема караності кримінально-протиправних посягань проти представників влади не може бути розв'язана без комплексного підходу. В найближчій перспективі необхідні кардинальні зміни, що полягатимуть у розробці нових концептуальних підходів до формування теорії караності злочинів та кримінальних проступків в цілому, та кримінальних правопорушення проти представників влади зокрема.

Висновки

1. У посяганнях на представників влади, підстави кримінальної відповідальності за які встановлено у ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України, міститься 22 санкції, 20 (90,1 %) з яких є різними, що свідчить про відсутність певної системності у їх побудові санкції, зокрема їх типовість.

Серед посягань на представників влади 7 (31,8 %) кримінальних проступків, 8 (36,4 %) нетяжких злочинів, 1 (4,5 %) тяжкий злочин і 6 (27,3 %) особливо тяжких злочинів. Вбачається не лише непропорційність тяжких злочинів до інших деліктів за характером та ступенем тяжкості, але й порушення правил конструювання санкцій, що полягає у переході нетяжких злочинів у категорію особливої тяжкості оминаючи категорію тяжких.

2. Під час конструювання досліджуваних санкцій найчастіше використовують: обмеження волі (у 63,6 % санкцій), позбавлення волі на певний строк (у 50 % санкцій), пробаційний нагляд (у 50 % санкцій), штраф (у 45,4 % санкцій), рідше – виправні роботи (у 13,6 % санкцій), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у 13,6 % санкцій), довічне позбавлення волі (у 4,5 % санкцій).

16 (72,7 %) санкцій є альтернативним та 6 (27,3 %) безальтернативними. Серед альтернативних 4 (18,2 %) санкції містять 2 види покарань, 6 (27,3 %) санкцій – 3 види покарань та 6 (27,3 %) санкцій – 4 види покарань. 6 (27,3 %) безальтернативних санкцій містять єдине покарання – позбавлення волі на певний строк.

3. Аналіз такого покарання як штраф у санкціях досліджуваних кримінально-правових заборон демонструє низку проблемних питань, пов'язаних із цим заходом кримінально-правового характеру: мінімальні розміри штрафу коливаються від 30 до 2000 НМДГ, а максимальні – від 100 до 4000 НМДГ; має місце невиправдана різниця в мінімальних та максимальних розмірах штрафу за вчи-

нення однорідних діянь; в одному випадку мінімальні розміри штрафу за ч. 1 і ч. 2 статті однакові, а в інших випадках – різні; діапазон штрафу коливається в межах від 70 до 3000 НМДГ; діапазон цього покарання також в різних частинах статті може бути як однаковим, так і різним; окремі санкції статей, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на представників влади, потребують розширення за рахунок цього покарання.

4. Недоліки досліджуваних санкцій пов'язані також з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: йдеться про застосування різних підходів до строку цього покарання, його обов'язковості та факультативності, статусу як основного та додаткового покарання, а також наявності чи відсутності у випадках вчинення посягань на представників влади службовою особою.

5. Щодо виправних робіт слід зауважити, що встановлена максимальна межа цього покарання до двох років у санкціях ч. 1 ст. 342, ч. 1 ст. 345 КК України не дає можливості призначити виправні роботи в наступних частинах цих статей. Окрім цього, оскільки виправні роботи на строк до одного року можуть призначатися за ч. 1 ст. 343 КК України, то логічно, що на строк до двох років його можливо було б варто передбачити в санкції ч. 1 ст. 344 КК України, адже у цих статтях йдеться про тотожні діяння, однак різних потерпілих.

6. Між пробаційним наглядом, обмеженням та позбавленням волі на певний строк у досліджуваних санкціях існують певні взаємозв'язки: 1) в усіх випадках, коли пробаційний нагляд встановлено з обмеженням волі, максимальні строки обох покарань тотожні; 2) пробаційний нагляд здебільшого встановлюється разом з обмеження волі; 3) у більшості досліджуваних санкцій, що містять такі покарання як обмеження та позбавлення волі, максимальні строки цих покарань однакові; 4) у двох випадках (ч. 1 ст. 344, ч. 1 ст. 345 КК України) однаковими є максимальні межі відразу трьох покарань – пробаційного нагляду, обмеження волі та позбавлення волі.

Позбавлення волі за окремі делікти є безальтернативним покаранням, різниця між максимальною і мінімальною межею якого коливається в межах від 3 до 9 років, що в певних випадках видається недостатньо обґрунтованим.

7. Аналіз санкцій кримінально-правових норм, що забезпечують кримінально-правову охорону представників влади дає підстави стверджувати про безсистемність, а у певних випадках алогічність та необґрунтованість видів та розмірів покарань за ці делікти. Водночас варто виокремити два рівні удосконалення санкцій за кримінальні правопорушення проти представників влади: 1) тактичний, що полягає у виявленні індивідуальних недоліків санкцій ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України та розробленні пропозицій щодо їх усунення; 2) стратегічний, що полягає у системному удосконаленні санкцій досліджуваних деліктів в контексті усїєї системи кримінально-правових санкцій Особливої частини КК України, зокрема шляхом розроблення типових санкцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / О.О. Дудоров ; передне слово д-ра юрид. наук, проф. В.О. Навроцького ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с.
2. Богатирьов І., Савченко А. Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 133–137.
3. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 600 с.
4. Скулиш Є. Д., Митрофанов І. І. Механізм реалізації кримінальної відповідальності: окремі питання поняття та структури. *Європейські перспективи*. 2015. № 7. С. 114–120.
5. Литвинов О. М., Митрофанов І. І. Концептуальна модель механізму реалізації кримінальної відповідальності : монографія. Харків : Золота миля, 2017. 180 с.
6. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваїте, 2020. 560 с.
7. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.

8. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі : монографія. Київ : Атіка, 2005. 288 с.
9. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.
10. Вознюк А. А., Дудоров О. О. Стадії кримінальної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 2, ч. 2. С. 164–172.
11. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2012. 40 с.
12. Корабель М. Г. Правовий аналіз формування санкцій кримінально-правової норми. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 287–291. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.48>
13. Кондратов В. Г. Кримінально-правова забезпечення захисту працівників правоохоронних органів: компаративістське дослідження: дис. доктора філософ. 081 «Право». Маріуполь. 2021. 243 с.
14. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 469 с.
15. Мирошниченко А. К. Запобіжний вплив санкції та покарання за злочини, вчинені проти працівника правоохоронного органу та суду. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2016. № 2. С. 237–243.
16. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.
17. Сийпловіч М. В., Нитка Я. М. Санкції в системі кримінально-правових засобів захисту охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. С. 412–417. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.69>
18. Кирбят'єв О. О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2021. 446 с.
19. Беленок В. П. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 353 с.
20. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n245>
21. Орловська Н. А. Кримінально-правові санкції: проблеми визначення, класифікації та функціонального аналізу: монографія. Одеса: Юридична література, 2010. 297 с.
22. Шуляк Ю. Формування санкцій та їх наповнення в законотворчій діяльності Верховної Ради України. *Слово національної школи суддів України*. 2017. № 4 (21). С. 41–51.